

Havaintoja lastenkielestä

Alpo Räisänen

0. Generatiivisen teorian mukaan ihmisellä on aivojen toimintaan perustuva synnynnäinen kyky, jonka avulla äidinkieltään oppiva lapsi vaistonvaraisesti rakentaa kielioppinsa, ts. ne tiedostamattomat säännöt, joiden varassa hän sitten kieltään käyttelee. Tuota kielenoppimiskykyä on verrattu esimerkiksi siihen biologispohjaiseen valmiuteen, jonka turvin terve lapsi oppii varmasti tietystä iässä kävelemään (esim. Ellegård 1971 s. 112).

Synnynnäisen kielenpuhujan kieliopista esitetyt säännöt on ainakin useimmiten saatu siten, että lingvistit ovat analysoineet aikuisten kieltä ja johtaneet nuo säännöt yksinomaan oman kielellisen analyysinsa pohjalta. Tavoitteena on ollut tavallisimmin kuvauksen ekonomisuus ja yksinkertaisuus, nekin usein nimenomaisesti automaattisen tietojenkäsittelyopin mitoin mitattuina. Vähemmän jos lainkaan on pyritty testaamaan ja todistamaan sitä, vastaako saatu kuvaus todella kielenpuhujan intuitiota tai lapsen kielenoppimista. — Vrt. M. Nyman 1974 s. 225—228, R. Anttila 1974 s. 331, L. Campbell 1975 s. 26—28.

Kielenoppimisteorian kannalta ja koko kielitieteenkin kannalta olisi ilmeisen tärkeää hankkia empiiristä materiaalia äidinkieltään oppivien lasten kielenkäytöstä. Tällaisia tutkimuksia on toki tehtykin, mutta meillä Suomessa ei toistaiseksi ole alalta paljoakaan julkaistu. Kuitenkin morfologialtaan mutkikas suomen kieli olisi erityisen kiitollinen juuri muoto-opin oppimisen tarkkailuun. Tällä hetkellä onkin tiettävästi vireillä useita hankkeita, sekä lingvistien että psykologien. Pisimmällä lienee professori Isto Ruoppilan kehityspsykologinen projekti, joka on tuottanut jo monta raporttia. Ruoppilan tutkimuksissa on morfologian hallintaa tutkittu testisarjojen avulla. Testeissä on käytetty harvinaisia tai keinotekoisia sanoja tähän tapaan: lapselle näytetään kuvaa ja sanotaan »Tämä osaa sipsua» ja pyydetään täydentämään »Eilenkin se — —»; ja samoin »Tämä on tupsu teuturi. Tuossa on kaksi — —»; jne. (I. Ruoppila 1973 s. 42—65.) Metodi on siis tyypillisesti käyttäytymistieteellinen.

Lingvistit ovat perinteisesti käyttäneet työläämpää menetelmää: lapsen tai enintään muutamien lasten puheen kehitystä on tarkkailtu vuosikausia

ja tehty jatkuvasti muistiinpanoja. Niinpä Amerikassa osan elämänsä elänyt saksalainen Werner F. Leopold on julkaissut vuosina 1939—1949 peräti neljä teosta kahden tyttärensä kielten oppimisesta — tytöt oppivat samanaikaisesti saksaa ja englantia (Leopold [1956] 1969 s. 258—259). Lingvistit ovat olleet erityisesti kiinnostuneita siitä, miten lasten kieli poikkeaa ympäristön kielestä, koska nämä poikkeamat varmimmin kuvastavat lapsen omia ratkaisuja.

1. Lingvistien työstä menetelmää ei ole vielä kukaan syytä jättää käyttämättä, koska sen avulla saadaan ilmeisen luotettavaa tietoa kielen oppimisesta ja turvallista pohjaa myös käyttäytymistieteellisin metodein tehtävälle tutkimukselle. Tämä on lähtökohtani ja motiivini, kun seuraavassa esittelen muutamia havaintojani 18. 1. 1968 syntyneiden kaksospoikieni Jounin ja Petrin (tuonnempana J ja P) kielen kehityksestä. Olen merkinnyt heidän puhettaan muistiin vuoden 1969 alusta toukokuuhun 1975 saakka. Muistiinpanoja on tosin kertynyt vain 60 pientä vihkon sivua, mutta lisäksi olen nauhoittanut poikia vuosina 1970, 1971 ja 1973 yhteensä kuusi tuntia. Tämäntapaisen tutkimuksen perusedellytyksiä on mielestäni se, että tutkija voi seurata puhumaan oppivaa lasta ja hänen kielellistä ympäristöään niin tiiviisti, että hän tietää, mistä lapsen kielelliset vaikutteet tulevat. Jos lapsi kuulee puhuttavan sekä murretta että yleiskieltä, niin ne ovat kieltä oppivan lapsen kannalta tietenkin samantarvoisia, ja tutkijan tulisi tuntea ne molemmat.

Jounin ja Petrin enimmäkseen kielelliset vaikutteet ovat savolaispohjaista yleiskieltä (jossa rinnan esim. *meidän, tehdään, metsän ja meijjän, tehän, metän*) puhuvilta vanhemmilta, erityisesti äidiltä. Pojille luettu ja viimeksi kuluneen vuoden aikana myös heidän itsensä lukema kirjallisuus ja samoin radio ovat varmasti vaikuttaneet kielen kehitykseen. Kotiapulainen (kotoisin Karstulasta savolaismurteiden alueelta) on ollut perheessä vain syyskuusta 1970 toukokuuhun 1971. Kaksosten kielenkäytössä ei ole ollut huomattavia eroja, sillä he puhelevat paljon keskenään. Muita lapsia perheessä ei ole. Vierailta lapsilta pojat ovat oppineet kieltä varsinaisesti vasta Joensuussa, jonne perhe muutti Vantaalta kesäkuussa 1973. Tällöin pojat olivat 5.5 vuoden (= 5 vuoden 5 kuukauden) ikäisiä. Joensuun murteen piirteitä kaksosten puheessa on vielä kahden vuoden oleskelun jälkeenkin yllättävän vähän.

Yleiskuvan saamiseksi olen litteroinut seuraavan näytteen, joka on nauhoitettu 28. 12. 73 poikien ollessa 5.11 vuoden ikäisiä. Keskustelun aiheena on »maakäytävä», jota veljekset suunnittelivat koko talven 1973—1974. Tapa, jolla Petri kertomuksensa aloittaa, on ilmeistä heijastumaa pojille luetuista saduista ja kertomuksista.

Petri: *mutta minä puhun sitä 'jostakin 'hüvin 'üdestä asiasta, sitä 'mäkäütävästä.*

AR: No puhu siitä maakäytävästä sitten.

Petri: *'mäkäütävä on, 'süen süestä kuopasta 'alkanu. ja se on, 'süin, jossa,*

'jonka 'pitūs tulē olemān, "vīskūtškaksi 'metri(ä) jonka minä "laskiņ kešlam 'pīūtāissā, 'mākāūtāvā. [P. piirsi usein kuvia tulevasta maakäytävästään.]

AR: Sinä piirtäissä laskit.

Petri: *et se oli "süvūs oli. se on "hīmu-, neņ 'kuoppa.*

Jouni: *kuv "vīskūt 'kaksi "metri(ä).*

Petri: 'siellä ehti ollak "kolmaskim 'mā(ī)lma ehti 'mahtu(am) "mākāūtävän 'sisān, ja mākāūtāvā on "süi(ī)ņ 'kuoppa, mitä tulē kaivat-, *taviņkā* [= mitä tulee kaivetavaksi t. voidaan kaivaa].

AR: Kuka sen tekee sen maakäytävän?

Petri: 'petri ja 'jouni tekē 'ühdessä "sen.

AR: Minnekä teette?

Petri: 'tuonneh "hiekkapaikalle.

AR: Kerropa Jouni sinä, mitä sinne sisälle tulee sinne maakäytävään.

Jouni: 'sinnet tulē, 'kuoppi(ä) "süvi(ä).

AR: Älä niin lähelle mene [mikrofonია]! Syviä kuoppia tulee ja mitä sitten?

Jouni: ja "ikkunoita.

AR: Mitenkäs maan alle ikkunoita?

Jouni: 'että, 'että, että tehāņ 'kuoppa ja 'sihem pieni nīņ kuņ 'kāūtāvā mutta, *se ei "olekkām mikāņ "kāūtāvā vain sitä ühdistū küllä "isom 'mākāūtävän.*

AR: Ja kuoppaanko se ikkuna tulee?

Jouni: nīn, nīn.

AR: Asutaanko siellä maakäytävässä?

Jouni: *no sinne, küllähän sinne, 'sillēm "päiväv voi ollas siellä mutta ei varsinaisesti küllä "asu(ä).*

AR: Ei varsinaisesti asua?

Petri: "mināpä kešion että minnem minä menen 'asumān siellä, mākāūtāvā-, 'minä küllä "asun "joka "päivä 'siellä jä, minä mene? 'asumān alimpāņ "kešoksēn sinne, sinnes "süvūdā-, sinne, 'ala- 'alamā(ī)lmān. *se oli se 'kolmas mā(ī)lma mikä [pro miņkā] minä keksin. ja se oli se "mā(ī)lma mikä, oli 'minuņ "keksimāni mā(ī)lma. ja sitä 'seu(ā)vi(ä) mā(ī)lmoja ei "olekkām 'mākāūtävässä. että 'mā(ī)lmoja tulēkin olemāņ "kolme.*

AR: Kun kaivetaan niin sieltähän tulee paljon multaa ja hiekkaa. Minne se se viedään?

Petri: *se 'viedān, "pühäselälle (pn.).*

AR: Pyhäselälle viedään!

Jouni: 'eiköhän sev vois vähitellen sitä [panna], "toisen hiekan sisān.

Petri: 'talvella, "ensim 'pannām pu-, 'ensim pannām "pusseihin. 'sittēm pannām 'pussit 'talvella kelkkān, ja sittev viedān tās keväällä 'pühäselälle. "pussit viedām 'pühäselälle. 'pannāi isuinens, 'iso 'maja "pannān sinne. ja sitten, 'keväällä panna-, 'hiekkā tiputetām pühäselkān nīn hiekkā, 'pühäselkä "süö "hiekan.

2.1. Fonologian kehityksessä on huomionarvoisin seikka ollut se, että

kaksoset korvasivat vuosikausia yleiskielen *d*:n toisinaan *r*:llä, vaikkei kukaan heidän kielellisessä ympäristössään tarjonnut tähän valmista mallia.

Kahden vuoden ikään saakka Petri substituoi vokaalien välisen *r:n n*:llä, esim. *pūno* = puuro, *hīni* = hiiri, *onà* = orava, ja Jouni vastaavasti *j*:llä, esim. *pūjo*, *pūöjä pūöji* (vm. esimerkki 2.2 vuoden iässä). Ensimmäiset selvät tremulantit ilmestyivät 2.2—2.4 vuoden iässä. Tuolloin esiintyi etenkin Petrillä joskus moitteetonkin kielenkärki-*r*, esim. *auri* = aurinko, *pōrä* = pyörä, mutta tämän rinnalla tapaa nauhassa sellaisia äännöksiä kuin *δuse* = rusetti, *auði* = aurinko (yksitäräinen *r*); *satēvvažo*, *namu* = narri (tärytön *r*) sekä lisäksi substituutio- ja assimilaatiomuotoja, kuten *pūöjä* (J), *najji* = narri (P), *kovvat* = korvat (J).

Kolmannen ikävuoden lopulla *r:n* ääntämys oli lähes yhtä häilyvää, esim. Petri *perhonen*, *hīrvi*; *δuske(a, oδava)*; Jouni *reikā*, *sadvet hīvvelä* = sarvet hirvellä, *kerņuðu*, *oswokeita*. Tällä kaudella esiintyi *t:n* astevaihteluparina jo joko *δ* tai *ð*, esim. *lehdet* (P), *pihdit* (P), *üöpukun ja paidan* (J).

Neljännän ikävuoden aikana monitäräinen *r* alkoi Jounilla vakiintua, mutta rinnalla esiintyi kuitenkin vielä yksitäräistä ja joskus myös tärytöntä *r*:ää. Sen sijaan Petrillä, joka kolmannella ollessaan oli ollut Jounia edellä normaalin *r:n* tuottamisessa, pyrkivät tärytön ja yksitäräinen *r* valta-asemaan. Esimerkkejä 3.10 vuoden iässä nauhoitetusta nauhasta: Jouni *korppi*, *harakka*, *nauris*, *δuskeja* = ruskea, *kiðjasta*; Petri *sirkkatäti*, *petri*, *kottaðainen*, *se ðakensi ðuman talon*, *lekka(au)to*, *mälipuukki* jne. Samassa nauhassa *t:n* astevaihteluparina on tavallisesti *δ* tai *ð* (itämurteinen katoedustus voidaan tässä jättää huomiotta), jonka rinnalla Jounilla on kahdesti muoto *kodin*, Petrillä kerran *tīlikodissa* 'tiilitalossa' ja kerran selvästi *pöürällä*. Limittyminen */r/*:n ja */d/*:n kesken on tässä vaiheessa ilmi selvää. Esimerkiksi sopii seuraava vuorokeskustelu: AR: *sanoppa*, *padan korva* | Jouni: *oņko sillä padalla kodvā* | AR: *pikku padalla oņ korvat* | Petri: *oņko isolla padalla kodvi(a* — — *oņko sillä* [!] *püölejät kovvat padoilla*.

Viidennen ja kuudennen ikävuoden aikana Petrin ääntämys vakiintui sellaiseksi, että */r/* toteutui tavallisesti täryttömänä *ɹ:nä* ja harvemmin *ð:nä* tai *r:nä*. Varianttia *r* esiintyi erityisesti *t:n* jäljessä mutta tarmokkaassa ääntämyksessä muutenkin. Jounin */r/* sen sijaan oli näinä vuosina jo normaali kielenkärki-*r*, joka kyllä sattumoisin toteutui yksitäräisenä tai täryttömänäkin, mikä lienee melko tavallista horjuntaa. Esimerkkejä 5.11 vuoden iässä nauhoitetusta nauhasta: Jouni *portāt*, *paras*, *mutta närhipäs oņkin käke(ä isompi*; Petri *nostokuijev voi tehdä*, *toistai*, *kaihu*, *ðupejä tekemän*, *matosäðke(ä, metri(ä, patteri*, *sitā rannasta*. Samaan aikaan Petrin */d/* toteutui tavallisesti *d:nä*, *ð:nä* tai *ð:nä* mutta joskus myös *r:nä* ja *ɹ:nä*. */d/* ja */r/* limittyivät siis edelleenkin, mutta keskimäärin */d/*:n toteumat olivat kuitenkin etisempiä kuin */r/*:n toteumat. Jounilla */d/* ääntyi noina vuosina yleensä *d:nä* tai *r:nä* ja joskus

δ :nä. Esimerkkejä 5.11 vuoden iässä nauhoitetusta nauhasta: Jouni *pipusta joka on nimeltän savulähde, vuodetta, ei tiedäkkäñ koti;a; eikö voi? ʔedes silmi(ä) pitäk kinni; savulähre, mistä tierät, sättä jopa süöräkkñ; Petri puuadnan, tehdä; hiðas, ei sitä voinun nähðä; pööðän äressä, minun käðem pituinen; minä en tietäv vielä, tuoän; maron = madon. Käsìn tehdyissä muistiinpanoissani d :tä korvaavaa r :ää on Petriltä etenkin viidenneltä ja Jounilta kuudennelta ikävuodelta.*

Koska Jounilla ei näihin aikoihin ollut enää foneettisia vaikeuksia $/d/ : /r/$ -opposition hallinnassa, d :n korvaaminen r :llä lienee johtunut sosiaalisesta syystä: Jouni kuuli Petrin toteuttavan $/d/$:tä paitsi d :nä ja δ :nä myös erilaisina r -äänteinä (monitäryisenä, yksitäryisenä ja täryttömänä) ja yhdisti kaikki Petrin ääntämät r :n variantit kielenkärkitremulantiksi. Täten siis r :n esiintyminen d :n paikalla on Jounin osalta kaksivaiheinen. Kolmannen ikävuoden lopulla ja neljännellä ikävuodella $/d/$:n ja $/r/$:n variantit limittyvät hänelläkin päällekkäin. Sen sijaan se, että d ja r tämänkin jälkeen säilyivät Jounilla $/d/$:n realisaatioina — sanoisin vapaina variantteina — on heijastumaa kaksosveljen kielenkäytöstä. Petrillä taas $/d/$ ja $/r/$ ovat limittyneet yhtäjaksoisesti kolmannen ikävuoden lopulta seitsemän vuoden ikään saakka.

Petri oppi jokseenkin täsmälleen seitsenvuotiaana äkillisen oivalluksen myötä ääntämään $/r/$:n kielenkärkitremulanttina kaikissa asemissa. r :n käyttö d :n vastineena ei ole senkään jälkeen tyystin hävinnyt. Vielä 7.4 vuoden iässä olen kummaltakin pojalta merkinnyt sellaisia muotoja kuin *tierän, löürettin, pöürällä*. Valta-asemasta kilpailevat nyt kuitenkin kirjakielinen *tiedän, pööðällä* -ääntämys ja itämurteinen *tijjän, pöövällä* -kanta.

Ilmeisenä lopputuloksena edellä esittämästäni selvityksestä on se, että oppositio $/d/ : /r/$ on tullut Jounin kieleen vasta viidennellä ikävuodella ja Petrin kieleen vasta pojan ollessa seitsenvuotias. Ennen opposition syntyä erilaiset d :n ja r :n toteumat ovat edustaneet yhtä ja samaa foneemia. Miksi sitten $/d/$:n ja $/r/$:n oppositio ilmestyy näin myöhään? Syitä on todennäköisesti kolme. Ensiksikin d ja r ovat foneettisesti melko läheisiä äänteitä. Toiseksi eri kielistä tiedetään, että kahden likvidan välinen oppositio ($/l/ : /r/$) on viimeisiä fonologisia oppositioita, jotka lapsi oppii hallitsemaan (Jakobson [1942] 1969 s. 77). Suomalaislapset korvaavat r :n usein l :llä (esim. Oksala 1941 s. 216), mutta Jounilla ja Petrillä tätä ei sanottavasti ilmennyt.

Kolmantena syynä on todennäköisesti $/d/$:n uhanalainen asema suomen kielen foneemisysteemissä. d ei sinänsä ole lapselle vaikea äänne, sillä suun etuosassa muodostettavat äänteet ovat yleisesti ottaen helpompia kuin suun takaosassa ääntyvät (Jakobson, mts. 69—74). Kielessä ei ole kuitenkaan muita soinnillisia klusiileja, ja $/d/$:n omakin distribuutio on määrääsemiin sidoksissa. Murteista d :tä on tavattu vain sattumoisin Lounais-Suomen ja Peräpohjolan ruotsalaisasutuksen liepeiltä, ja sivistyneeseen puhekieleenkin d vakiintui — ruotsin ja muiden vieraiden kielten vaikutuksesta — vasta 1800-luvulla (Rapola 1933 s. 126—127).

Näyttää siltä, että yleissuomea puhuvissa kodeissa äidinkieltään oppivat lapset joutuvat ehkä yleisestikin ponnistelemaan pitkään /d/ : /r/ -opposition löytämiseksi, sillä kaksi Helsingin yliopistossa tehtyä opintotyötä todistavat samaa kuin omat havaintoni: peräpohjalaisväritteistä yleiskieltä puhuvien vanhempien Mikko-poika löysi /d/ : /r/ -opposition vasta 4.4-vuotiaana (Kauppinen 1971 s. 12—15), ja savolaismurteen sävyttämää yleiskieltä käyttävien vanhempien Antti-pojalla olivat /d/:n ja /r/:n realisaatiot samoja koko tarkkailun ajan eli ikäkauden 2.0—2.8 vuotta, niin että kolmen viimeisen kuukauden aikana kumpaakin fonemia edusti *r* (Seppälä 1972 s. 31—35).

2.2. Toisen ikävuoden lopulla typistivät kolmitavuiset sanat kummankin pojan puheessa kaksitavuisiksi, esim. *katti* = kattila, *api* = apina, *ikku* = ikkuna, *hānu* = haarukka (P), *papè* = paperi. Kahden vuoden iässä olen merkinnyt Petriltä jo muodot *ikkuna* ja *kunttila* = kynttilä, mutta kolmitavuiset sanat tuntuivat vielä tuolloinkin hankalilta, niin että kahteen tahtiin jakautuvan *elèpantti* (= elefantti) -sanana tuottaminen kävi helpommin kuin kolmitavun ääntäminen.

2.3. Ensi tavun keskikorkeita pitkiä vokaaleja kaksosilla on ollut taipumus ääntää diftongimaisina, esim. *rüðpenalle* = Roope-nalle (P 2.7), *vuoppo* (\lesssim *vöppo* \lesssim *voppo*, poikien oma suosikkisana, J ja P esim. 3.10), *liëko* \sim *lëko* = legopalikka (J ja P esim. 3.10), *viesässä* = WC:ssä (J 4.7), *üökirjain* \sim *üökirjain* = ö-kirjain (esim. J 5.4), *tiemu* = Teemu (J ja P 5.7), *puhü lüöpei(ä)* 'lööperia, perättömiä' (P 5.10), *sanoja jotka alkavat siëkirjaimella* = c-kirjaimella (P 5.11), *äiti üritti viëllä* (= vedellä) *pelotella* (J 5.11). Näissä tapauksissa kukaan kaksosten lähipiiriin kuuluva ei käytä diftongia, eikä diftongi ole heillä itselläänkään päässyt yksinomaiseksi. Välistä kuitenkin diftongi on ollut täysin samanlainen kuin esimerkiksi sanoissa *tuo* ja *tüömies*.

3. Nominien taivutuksessa suurimmat pulmat ilmenivät kolmannen ikävuoden kuluessa.

3.1. Kolmannen ikävuoden alkupuolella pojat taivuttivat *e*-vartalaisia nomineja säännöllisesti *i*-vartaloina, esim. *lumit satā* 'lumihiihtaleita sataa', *hakē lehüt* = lehdet, *ottü lehin, käsüt* = kädet (J ja P 2.2—2.3). Taivutuksen perusmuotona on tässä vaiheessa selvästi yksikön nominatiivi. Jouni käytti vielä 3.2 vuoden iässä ilmausta *kaksi vüsi(ä)* 'kaksi kertaa lukusana viisi'. *e*-vartalo alkaa ilmestyä taivutukseen vasta 2.5 vuoden iässä, esim. *kätā oven* (J 2.5), *autoŋ kumet* = kumit (P 2.5, huom. *i*- ja *e*-vartaloiden sekaannus), *lehðet* (P 2.6), *saðvet hivvellä* = sarvet hirvellä (J 2.6), *kivēn ðeiki(ä) poðasi* (J 2.8). Kolmannen ikävuoden lopulla *e*- ja *i*-vartalot ovat eriytyneet jo selvästi toisistaan. Poikkeuksena on kuitenkin monikon partitiivi, josta ks. kohtaa 3.3. — Jokseenkin samanlaisia havaintoja *e*-vartalon oppimisesta on tehnyt Heikki Paunonen omien lastensa kielestä (1974 s. 23).

3.2. *Vene^x*-tyyppisiä nomineita ainakin Petri taivutti alkuun *nalle*-tyypin

mukaan, esim. *venen, ukiv venessä* (P 2.5; oli ensi kertaa venessä ja mahdollisesti oppi sanan vasta silloin), *ei tätillä tullus särhkö(ä) sinne huonēn* (P 2.9), *kaksi partakone(a) isillä* (P 2.9), *siellä oli koneja* = koneita (P 3.2). Näissä tapauksissa taivutusmalli on saatu varmasti *nalle*-sanana paradigmatista. *Nalle*, jonka Petri äänsi 1.11 vuoden iässä asussa *laļle*, on poikien kielessä ollut frekvenssiltään ylivoimainen kaikkiin *vene*^x-tyyppisiin sanoihin nähden. Illatiivityyppiä *huonēn* on esiintynyt joskus senkin jälkeen, kun paradigma *vene* : *venēssä* : *venettä* oli jo vakiintunut, esim. *sopī noin isōn kappalēn* (P 5.7).

3.3. Monikon partitiivin muodostus oli kolmannen ikävuoden jälkipuoliskolla lähes kaoottisessa tilassa: päätteet *-ta*, *-tä* ja *-(j)a*, *-(j)ä* kilpailivat vartalo-tyypistä riippumatta. Vahva-asteisen päätteen edellä oli kuitenkin säännöllisesti diftongi. Esimerkkejä kronologisessa järjestyksessä: *eväitä süö*, *kortteita* = kortteja, *lentokoneja*, *sinä pettim pikkuja kikkoja* = Petrin pikku kirjoja, *pikku lehtejä*, *sienejä* (P 2.6); *kilpa(autoita)*, *nostokurkeita*, *savupippuita*, *kukkakäleita* = -kaaleja (J 2.6) | *mansikoita*, *ūseita künejä* = uusia kyniä, *omaita* = omia, *oravaita* = oravia, *pahveita* = pahveja; *ūseja*; *menninkäisi(ä)* (kaikki J 2.7) | *orvokaita*, *ukin tekemöitä* [palikoita], *tukeita* = tukeja (palikkatalossa), *lautaseita* = lautasia, *majavoita*, *hantöjä* (= häntiä) *om majavoilla* (J 2.10); *terävöitä kantoja*, *kovi(a) kantoja* (P 2.10) | *hampaita* (P 2.11).

Kuten esimerkeistä näkyy, *ta- tä*-päättä on kiihkeimmässä hapuiluvaiheessa liitetty supistumadiftongillisten tapausten (*hampaita*, *eväitä*) mallin mukaan myös *oma* ja *orava*-sanoihin (*omaita*, *oravaita*), mutta kolme kuukautta myöhemmin alkuperäisen diftongin sisältävä monikkovartalo (*majavoita*, *tekemöitä*, *terävöitä*) on päässyt jo voitolle. Koska huomioni on muistiinpanoja tehdessä kiintynyt erityisesti ympäristön kielestä poikkeaviin muotoihin, yleiskielen mukaisia muotoja on päässyt esimerkkiaineistooni suhteettoman vähän. Sellainenkin muoto kuin *orvokaita* on poikien oman taivutussysteemin tuote, sillä heidän lähimaisensa käyttävät muotoa *orvokkeja* (vrt. Terho Itonen 1966 s. 50, 57).

e- ja *i*-vartaloisten nominien monikon partitiivit ovat kolmannen ikävuoden jälkipuoliskolla vielä eriytymättä. Valtaedustuksena on vahva-asteinen tyyppi *nostokurkeita*, *pahveita*, mutta sen rinnalla esiintyy melko usein tyyppiä *lehtejä*, *ūseja*. Tätä heikkoasteista tyyppiä ei ole osunut muistiinpanoihini *i*-vartaloista kolmannen ikävuoden lopulta, mutta 3.2 vuoden iässä tehdyssä nauhoitteessa on muodot *tuolejakin* ja *talitinttejä* sekä samoin edelleen *kivejä*. Samassa nauhoitteessa esiintyy toisaalta jo muoto *autolehti(ä)*. Neljännen ikävuoden lopulla, jolloin monikon partitiivi jo lähes poikkeuksetta on selkiytynyt yleiskielen normien mukaiseksi, ovat myös *e*- ja *i*-vartalo eriytyneet. Esimerkkejä 3.10 vuoden ikäisten monikon partitiivista (kaikki nauhasta): *sisiliskoja*, *kilpikonni(a)*, *heini(ä)*; *tüttöjä*; *lentokoneita* (vielä 3.2 vuoden iässä *koneja*); *nitä toiti(a)* [pro toisi(a)] *laivoja*, *ovi(a)*; *keppejä*, *nikejä* (: *niki* 'jokin mielikuvitusolento' : *nikin*).

Minua on hämmästyttänyt erityisesti se, miten kolmannen ikävuoden puolivälissä pääsi vallitsevaksi monikon partitiivityyppi *autoita, kurkeita, oravaita, pahveita* ja miten se sitten muutamien kuukausien kuluessa huuhtoutui lähes jäljettömiin. Vain sellaisia nelitavuisia muotoja kuin *vanäneita* (= baanaaneja), *raketeita*, jotka voivat esiintyä yleiskielessäkin mutta joita poikien kotiympäristössä ei käytetä, kaksosten kielessä oli vielä nelivuotiainkin. Lapsen kielenoppiminen on luovaa ja dynaamista, mutta toisaalta hän suhteuttaa ja kontrolloi omaa kieltään jatkuvasti ympäristönsä kieleen nähden ja tarkistaa tarvittaessa nopeasti entisiä tulkintojaan.

3.4. Edellisen kohdan esimerkkien joukossa olivat kaksosten 2.10 vuoden iässä käyttämät muodot *tekemöitä, majavoita, terävöitä ja häntöjä*. Näissä yleiskielen vokaalisulaumaa vastaa diftongi. Samanlaisia muotoja olen merkinnyt poikien puheesta silloin tällöin kuuden vuoden ikään saakka. Esimerkkejä: *siellä pitkillä asemoilla* (P 4.11), *härköjä* (J 4.11), *eikö kaikkina päivönä lämmitetäs saunä* (P 5.10; diftongin *i* puhekielen mukaisesti kadonnut), *noista kumim pätköistä* (J 5.11), *päivöjä* (J 5.11). Verbien taivutuksesta on muistiinpanoissani vain yksi vastaava tapaus: *me mentin kelkassa. äiti vain vetoi, veti* (siis ensin *vetoi* ja heti perään korjattuna *veti*; J 5.11). Tällaiset muodot ovat tilapäisiä analogisia (vrt. *tavaroita, kantoja, antoi*) lipsahduksia, joiden määrä vähenee ja loppuu kielen hallinnan vakiintuessa.

3.5. Erityisen kiintoisaa on ollut havaita, että pojilla on ollut erittäin vahva taipumus käyttää *t*-päätteistä yksikön akkusatiivia paitsi yleiskielen mukaisesti pronomineista *minä, sinä* ja *hän* myös etunimistä sekä sanoista *äiti* ja *isi*. Taivutuksen perustana on siis ihmisyksilöä tarkoittavien sanojen semanttinen luokka. Jounilta olen merkinnyt 3.10 vuoden iässä lauseen *iritän isit kätä*, jonka perään olen kirjoittanut: »samoin jo aiemmin ja myös *äiti*-sanasta.» Kahta vuotta myöhemmältä ajalta ovat esimerkit *minä vien isit män alle* (P 5.10), *minä süöm petrit* (J 5.11).

Joensuussa olen havainnut, että samanlaista akkusatiivia esiintyy laajemminkin, jopa aikuisillakin. Eräs Varkauden ja Joensuun tienoilla ikänsä elänyt lastenhoitaja käyttää omasta pojastaan muotoa *juhapekat*, esim. *tuon j:t tänne*. Muuan oppilaanani ollut kansakoulunopettaja tuli kesällä 1973 omasta aloitteestaan kysymään, mistä johtuu että joku hänen tutuistaan käyttää *t*-päätteisiä akkusatiivimuotoja lastensa nimistä.

3.6. Järjestysluvuissa yhdestätoista yhdeksääntoista pojat kongruoivat molempia yhdysosia samalla tavalla (havainnot ikäkaudelta 5.10—7.2), esim. *kolmastoistas päivä, viijentenätoistana oli potkukelkka* [joulukalenterissa 15. päivänä], *minä aiom mennäv vidententoistän kerroksän*. Kongruointi on vielä nyt yli seitsemän vuoden iässä säännöllistä. Paine kongruointiin onkin suuri, koska kaikissa muissa järjestysluvuissa yhdysosien päätte on sama, vrt. esim. *kahentenäkümmentenäkolmantena* (P 5.11).

4. Verbien taivutuksessa on huomioni kiintynyt erityisesti kolmeen tapausryhmään.

4.1. Supistumaverbit ovat tunnetusti sekaantuneet ei-supistumaverbeihin suomalais-ruotsalaisilla kaksikielisyysalueilla ja niiden liepeillä. Samoja pulmia näkyy olevan aivan supisuomalaisilla lapsilla, Jounin ja Petrin kielen kehityksestä päätellen suunnilleen kuuden vuoden ikään saakka. Vaikeuksia on ollut erityisesti *ā*-, *ā*-vartaloisten supistumaverbien I infinitiivin löytämisessä sekä *ruveta* ja *haluta* -verbien taivutuksessa. Muut poikkeamat ympäristön kielestä ovat olleet vähäisiä.

Ikävuosina 2.6—3.0 sekaantuivat kuitenkin imperfektityypit joskus toisiinsa, esim. yhtäältä *māloi* = maalasi (J), *hakko* = hakkasi (P) ja toisaalta *jouni tappasi kärpäisen* = J. tappoi kärpäsen (J).¹ Samaan aikaan kuitenkin tavallisesti esim. *mūnā kerkēs* (: *oleŋ kerkennū*; J), *auto kiŋpasi*. Kolmannen ikävuoden jälkeen supistumaverbien imperfekti on ollut säännöllisesti *s(i)*-loppuinen.

ā-, *ā*-vartaloisten supistumaverbien I infinitiivi oli kuuden vuoden ikään saakka tyyppiä *kiusā^x*, esim. *nūt ei voikkāŋ kampā* (P 3.2), *en osā[?] ?itsek kuivā* (J 3.10), *pitāskō se pastavesi viškām menemān* (P 4.2), *en jaksam makākkā* (P 4.2), *ei sinum pidāt tūkkāp petristā* (J 4.11), *ūritā[?] ?avās sūsi* (J 5.11), *ei kerettū kaikke,a kerāp pois* (J 6.2; viimeinen tämän tyyppin esimerkki muistiinpanoissani).² Sen sijaan muista, kielessä sinänsä harvemmin esiintyvistä supistumaverbivartaloista kirjaamani infinitiivit — joita tosin löytyi muistiinpanoistani kuuden vuoden ikään tullessa vain kolme — ovat aina *ta*-loppuisia: *voi pudota* (J 4.8), *me voijāi ruvetav vauvoja tōnimān* (P 5.10), *sāttā purota* (J 5.11). Vaikka todistusaineistoa ei olekaan tätä enempää, näyttää ilmeiseltä, että *kampā^x*, *makā^x* -infinitiivit tukeutuvat pitkän vokaalin varaiseen muotosuhteeseen: esim. *hān antā* : I inf. *antā^x* ja aivan samoin *hān kampā* : I inf. *kampā^x*. Muista supistumaverbivartaloista pojat ovat yleensä käyttäneet yleiskielen mukaisia preesensmuotoja, esim. *putojā* (siirtymä-äänne *j* vuosikautia kummallakin), *savu(a) tupruā* (J 5.11), joten pitkän vokaalin varaan rakentuva muotosuhde ei ole ollutkaan mahdollinen muista kuin *ā*-, *ā*-vartaloisista supistumaverbeistä. Tämä selityspeusteeni tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos Jounin ja Petrin kielessä olisi ollut eräiden murteiden mukainen preesensmuoto (*hān*) *putō*, niin I infinitiivikin olisi todennäköisesti ollut *putō^x* eikä *pudota^x*.

Taajakäyttöisen *ruveta*-verbin preesensin kaksoset muodostivat kolmatta persoona lukuun ottamatta pitkän aikaa astevaihteluttomasta *ruve*-vartalosta,

¹ Muoto *kärväinen*, jossa sekä heikko aste että diftongi ovat poikien omaa luomaa, esiintyi usein kummallakin 3. ja 4. ikävuoden aikana. Samalta ajalta ovat muodot *kaksoinen* ja *lapaiset*.

² Tätä kirjoittaessani olen udellut nyt 7.4 vuoden ikäisiltä pojiltani näitä infinitiivejä. Nyt ovat jo yksinomaisina vallalla yleiskielen mukaiset muodot *viskata*, *arvata* jne. Vielä runsas vuosi sitten käytössä ollutta *viskā^x*-tyyppiä he eivät muista koskaan käyttäneensä.

esim. *ettei luru* [koiran nimi] *ruve?* *pitkemän* (J 4.11), *miksi isi ei ruvet tuhmi(a) tekemän* (P 5.6), *minä uven ääsemän* (P 5.11). Muut tämän verbin muodot ovat olleet yleiskielen mukaisia.

Niin ikään puheessa taajaan esiintyvän *haluta*-verbin paradigma muotoutui poikien kielessä seuraavanlaiseksi: *hallan* : *hallä* : *hallasi* (impf.) : *on hallannu(t)*; esim. »Haluatko maitoa?» — *hallan* (P esim. 3.6), *se hallä leikkiä* (J 3.10), *nämä hallasi marjānā* [tytön nimi] *kiusā* (J 4.3). Vielä 5.11 vuoden ikäisellä Petrillä esiintyvät nauhoitteessa muodot *hallaŋkin*, *sitā mitä itseh hallā*. Samassa nauhassa Jouni käyttää jo muotoa *halusin*, ja Petrin puheesta olen kolme viikkoa aikaisemmin merkinnyt lauseen *minä haluan asu-as siellä*. Nyt 7.4 vuoden iässä tämänkin verbin taivutus on jo yleiskielen mukainen.

Syynä *ruveta* ja *haluta* -verbiin norminvastaiseen taivutukseen lienee ollut se, että pojat eivät ole heti puhumaan oppiessaan pystyneet hallitsemaan näihin verbeihin sisältyviä vokaaliyhtymiä: (*ruveta* :) *ei rupea* ja *haluan* ovat vaikeampia ääntää kuin *ei ruve* ja *hallan*. Verbissä *ruveta* voi häittäen olla myös astevaihtelu.³ Jälkitavujen vokaaliyhtymän eliminointi on ilmennyt kaksosilla myös *ohut*-sanana taivutuksessa, esim. *ohumpi* (J 3.11), *paksustit tai ohusti* (J 4.6), *tulleko se* [viiva] *nin ohuna papuille* (P 4.9), *ohummaksi* (J 6.1); *ohvempā pahvia* (P 6.10), samoin *lühvempi* (P 6.10). Muotoja *ohvempi* ja *lühvempi* tavataan kyllä murteissa, mutta sieltä en usko niiden tulleen poikien puheeseen.

4.2. *ne*-johtimisista translatiiviverbeistä Jouni ja Petri käyttävät yhä vielä 7.4 vuoden iässäkin sellaisia ympäristönsä kielestä poikkeavia konsonanttivartaloisia muotoja kuin *pimennä* = pimetä, *vanhennän* = vanhetaan, jne. Lisäksi heillä oli kuudennella ollessaan kaksi aikuisten kielelle outoa verbiä: *nopenē* ja *lisenē*, jotka ovat nyt jo karsiutuneet käytöstä. — Esimerkkejä muistiinpanojen tarjoamassa kronologisessa järjestyksessä (5.0—7.4 vuoden iässä tuotettuja): *lumi pienenē* (J), *vauhti nopenē* (P), *voiko vuorokausi isonna* (P), *voiko pilvi alennaj ja nousta* (P), *ne* [rahat] *ei vähene?* *eiikā lisenek küllä* (J), *nüthän se joulukūssa alkoi pimennä* (P), *lumi on alennu* (J), *nüt alkā päivä pitennä* (P), *me vanhennän* (J), *se meistā on hauskā kum me pitennän* 'kasvamme pituutta' (P), *sitten se* [jää] *alkoi paksunna* (P), *petrillä alkoi ennätūs parannam minusta* [P. alkoi saada paremman ennätyksen kuin minä] (J), *sättaisip parennakkī* (J), *pakkanen sätā vielä kovenna* (P), *sem pitākin tühjennä* (P).

Muotojen *pimennä*, *pitennän* jne. mallina ovat todennäköisesti taajakäyttöiset yksitavuiset konsonanttivartalot *mennä*, *mennän* ja *panna*, *pannän*.

4.3. Suomen kielen passiivia on kahdenlaista: toisessa vahva-asteiseen tunnukseseen kuuluu *t* (esim. *mentiin*, *mentävä*, *menty*), toisessa *tt* (esim. *annettiin*, *annettava*, *annettu*). Petri käyttää 5.11 vuoden iässä tehdyssä nauhoitteessa

³ *Ruveta*-verbiin rinnastuisi sekä vokaaliyhtymän että astevaihtelun suhteen verbi *koota*, mutta sen asemesta poikien kielessä on *kerätä*.

jälkimmäisestäkin tyypistä yksinäis-t:llisiä muotoja, esim. *me kannet̄iñ k̄äp̄üjä*, *jolla matojakiñ kaiwet̄in*, *me süötet̄in* [oravia], *mistäs me nüt ensinnä puhutaisiñk̄än*, *nüt oll̄iñkij jo taap̄eksi puhutu*, *otetu*. Vain yhden poikkeuksen olen huomannut tuossa nauhassa: *eij_ollum müta puhuttavä*. — Muulloin en ole osannut kiinnittää asiaan huomiota. Nyt 7.4 vuoden iässä Petri joka tapauksessa käyttää yleiskielen mukaisia passiivimuotoja.

5. Kaksosten omintakeisesti muodostamat johdokset nojaavat yleensä selvästi osoitettaviin malleihin.

5.1. Eri aikoina pojat ovat käyttäneet seuraavia aikuisten kielelle outoja kausatiiviverbejä: *petti haisettä* 'Petri nuuskii' (P 1.11), *äiti menetä petriä* 'paneé menemään, liukumaan' (P 3.2), *üllätäm minu(a)* 'nosta jotta yltäisin' (J 3.3), *katsotam minu(a)* 'nosta ikkunaan jotta voin katsoa' (J 3.3).

5.2. Poikien ollessa kolmivuotiaita olivat *li*-johtimiset substantiivit suosiossa, esim. *mummulit* 'mummun tekemät sukat', *soppali* 'marjakeitto' (joka poikien isän kielessä *soppa*), *h̄ipeli* 'eräs naapurin pikkutyttö ym.', *petrili* 'Petri', *sähkölampun sähköli* 'valo' (vain kerran kuultu), *pisuli* 'pisu; housunsa kastelija', *vauveli* 'vauva', *haisuli* 'housunsa kastelija'. Sanoista kaksi viimeksi mainittua olivat ensiksi käytössä ja peräisin poikien äidin kielestä. Johtimen suosinta jäi vajaan vuoden pituiseksi. Vain *h̄ipeli* elää propristuneena edelleen. Sana liittyi aluksi erilaisiin mielihyvän ilmauksiin (esim. Jouni 2.10 ihastuneena kotiin tulevalle isälleen: *isi on h̄ipelimies*), sitten se tarkoitti epä-määräistä mielikuvitusolentoa ja viimein tiettyä tyttöä.

5.3. Essentiaaliset verbijohdokset *kellertää*, *punertaa* ja *sinertää* ovat saaneet *ta-*, *tä*-johtimen eteen *r:n* verbistä *vihertää*, jolla on *r*:llinen kantasana *viherä* (Hakulinen 1968 s. 244). Jounilla ja Petrillä oli — *punertavan* ja *sinertävän* lisäksi — neljännellä ja viidennellä ikävuodella tavallinen adjektiivina käytetty partisiippi *välertava* 'vaalea, vaaleahko'.

5.4. Päänteen lohkosyntyisyyttä osoittaa myös kaksosten seitsenvuotiaana kieleensä keksimä verbi *mudaltä* 'tiivistää mudalla'. Sanan syntytausta on seuraava: pojat rakensivat viikkokausia risumajaa, jonka he aikoivat kesällä *sammaltä* 'tiivistää sammalilla', ja vähän myöhemmin ilmestyi käyttöön myös *mudaltä*.

6.1. Lopullisen virikkeen tämän artikkelini syntyyn antoi Lyle Campbellin selkeä ja rehellinen kysymyksenasettelu. Campbell käsittelee suomen kielen *e*-vartaloisten nominien generatiivista fonologiaa (= morfofonemiikkaa) ja perustelee käsitystään, että on luontevampaa lähteä pohjamuodosta /tule/ kuin /tul/. Mutta ennen kuin tämänkään pitävyydestä voidaan olla varmoja, on hänen mielestään otettava lukuun sekä mahdollisuus, että kaikki *e*:lliset ja *e*:ttömät muodot opitaan morfologisena luettelona. (Campbell 1975 s. 10—28, erit. s. 27—28.) Pieni kirjoitukseni ei voi olla eikä pyrikään olemaan lopullinen vastaus näin suureen kysymykseen. Ensisijainen tarkoitukseni on

ollut vihjein osoittaa, mistä ja miten vastausta voisi etsiä sekä julkistaa samalla omat havaintoni muiden käyttöön. Tässä esittämäni tulkinnot kaipaavat joka tapauksessa laajempaan materiaaliin perustuvaa tarkennusta ja mahdollisia oikaisujakin.⁴

6.2. Varma käsitykseni on, että lapsen kielenoppiminen on luovaa eikä vain muilta opitun toistoa. Lapsi hahmottaa todella itselleen sääntöjä, jotka eivät sellaisinaan ole peräisin ympäristön kielestä. Niinpä omien poikieni kielessä vaikutti kuuden vuoden ikään saakka sääntö, joka tuotti *ā-*, *ã-*-vartaloloisille supistumaverbeille *kampā^x*, *kuivā^x* -tyyppisiä infinitiivejä (kohta 4.1). Samoin heidän kielessään on vielä 7.4 vuoden iässäkin poikkeuksettomana sääntönä, että *ne*-vartaloisten translatiiviverbien konsonanttivartaloiiset muodot ovat tyyppiä *pimennā^x*, *pitennā^x*, *pitennān* (kohta 4.2).

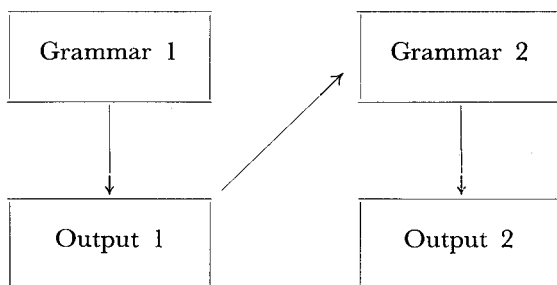
Miten sitten lapsi nuoo sääntönsä hahmottaa eli luo kielioppinsa? Omien havaintoni tukevat käsitystä, että lapsi lähtee ainakin morfologiaa oppiessaan pintamuodoista ja rakentelee niistä oman tulkintansa kautta suhteita. Allomorfialtaan mutkikasta paradigmaa *käsi* : *käte-* : *käde-* : *kät-* ei siis mielestäni edusta lapsen tajussa sen paremmin pohjamuoto /*käte*/ kuin /*kät*/:kään, vaan lapsi periaatteessa voi »saada kiinni» mistä tahansa kielen pintarakenteesta esiintyvistä muodosta ja sovittaa sen sitten jo mahdollisesti oppimaansa paradigmaan. Kielen oppimisen alkuvaiheessa nominien taivutuksen perusmuodoksi näyttää tulevan helposti vokaaliloppuinen yksikön nominatiivi. Tästä selittyy esimerkiksi se, että Jouni ja Petri taivuttivat *e*-vartaloisia nomineja *i*-vartaloisina kolmannen ikävuotensa alkupuolella, kunnes huomasivat korjata taivutustaan saman ikävuoden lopulla (kohta 3.1). Suhde *käsi* : *käsit* on sama kuin *tuoli* : *tuolit* tai *talo* : *talot*. Se taas, että runsasta allomorfiata osoittava ja sen vuoksi vaikea *e*-vartalo ilmestyy käyttöön vasta vähän myöhemmin, selittynee lasten yleisestä kognitiivisesta kehityksestä. Täydellistä puhuja-kuulijaa olettava generatiivinen teoria ei tietenkään ulotu vielä lapseen, jonka kielessä on esimerkiksi monikkomorfi /*t*/ ja genetiivimorfi /*n*/ sekä muodot *käsi* ja *lumi* mutta jolta puuttuu *e*-vartalo. Sopii kuitenkin kysyä, eikö lapsen kielenoppiminen ole jo tässä vaiheessa hyvällä alulla ja menettäkö kaikki tähän mennessä opittu merkityksensä sitten kun *e*-vartalo löytyy.⁵

⁴ Oma aineistoni on puutteellinen sikäläkin, että muistiinpanoja tehdessäni olen kiinnittänyt voittopuolisesti huomiota ympäristön kielestä poikkeaviin piirteisiin. Täydellisen kuvan saaminen esim. lapsen morfologian kehityksestä vaatii ehdottomasti myös ympäristön kielen mukaisten muotojen tarkkaa kirjaamista. Tällä tavoin paljastuisivat esim. eri sijamuotojen riippuvuudet toisistaan. Pojillani esim. monikon partitiivi ja genetiivi näyttävät kytkeytyvän 3.10 vuoden iässä toisiinsa: *nalleja* : *nallejen*, (*niki* : *nikin* :) *nikejä* : *nikejen* mutta *heini(ä)* : *püöri(en) kuvat*.

⁵ Omien havaintojeni valossa näyttää siltä, että lapsi oppii ensiksi taivuttelemaan sellaisia (K)V(V)KV-rakenteisia nomineja, joissa ei ole allomorfiata vaihtelua; esim. *talo* : *talon* : *talot*, *tuoli* : *tuolin* : *tuolit* ja samoin aluksi myös *käsi* : *käsin* (yks. gen. ja akk.) : *käsit*. Koska *e*-vartalot ovat (K)V(V)KV-tyyppisistä nomineista runsaan allomorfiansa

Tunnustaudun nykyisine tietoineni suhdeverkkoteorian kannattajaksi. Tämän mukaan kieli koostuu erilaisista suhteista ja suhdeverkoista. Ajatus on peräisin jo Herman Paulilta ja toistuu F. de Saussurella. Suomen kielen morfologiaan suhdeverkkoteoriaa on hyvin johdonmukaisesti soveltanut Heikki Paunonen monikon genetiiviä käsittelevässä väitöskirjassaan (Paunonen 1974, erityisesti s. 22—26). Tässä teoriassa ei tarvita invariantteja pohjamuotoja, sillä — Raimo Anttilan sanoin — »morfofoneeminen relaatio on suhde eikä olio» (Anttila 1974 s. 334).

Paunosen käsityksiin ovat vaikuttaneet huomattavasti myös amerikkalaisen Henning Andersenin ajatukset kielen oppimisen ja kielellisen muutoksen suhteesta (Paunonen 1974 s. 25—26). Andersenin mukaan lapsi oppii kielensä abduktion eli tulkinnan kautta. Kielen siirtymistä sukupolvelta toiselle hän havainnollistaa seuraavalla kuviolla (Andersen 1973 s. 767):



Kieltä oppiva lapsi muovaa kielioppinsa (= Grammar 2) malliensa verbaalisten tuotosten (= Output 1) pohjalta. Hänen tavoitteenaan on kielioppi, joka olisi sopusoinnussa mallina olevien verbaalisten tuotosten, ts. lapsen ympäristössä puhutun kielen kanssa. Lapsen tulkinta voi olla perinteen mukainen, jolloin kieli ei muutu sukupolvien vaihtuessa, mutta se voi joltakin osin olla myös perinteestä poikkeava, jolloin kielioppi siltä kohdin muuttuu, syntyy abduktiivinen innovaatio. Tällaiset uudennokset saavat alkunsa kielellisiin tuotoksiin sisältyvistä moniselitteisyyksistä. (Andersen 1973 s. 789 ja passim.)

Kieltä oppivan lapsen luovuus ilmenee nimenomaan siinä, että hän tulkitsee tarjolla olevasta kieliaineksestä itselleen grammaattisia sääntöjä ja suhteita. Helpoimmin havaittavia ovat ne lapsen kieleensä hahmottamat

takia kaikkein vaikeimpia, hän taivuttaa esim. *käsi*-sanaa aluksi *i*-vartaloisena (*käsi* on muuten todennäköisesti ensimmäinen *e*-vartaloihin kuuluva sana, jonka lapsi oppii). Kognitiivisen kehityksen ja kielen oppimisen edistyessä hän sitten myöhemmin huomaa, ettei yksikön nominatiivi kelpaakaan taivutuksen pohjaksi vaan siksi täytyy ottaa esim. yksikön vokaalivartaloinen essiivi. Tällöin *e*-vartalo on löytynyt. Todennäköisesti vielä myöhemmin lapselle kirkastuu, että osalla *e*-vartaloita on konsonantti-vartalo. Enkä tiedä, onko muuta keinoa kuin oppia kaikki *e*:lliset ja *e*:ttömät muodot morfologisena luettelona. Tällöin ei kuitenkaan tarvitse oppia jokaista muotoa erikseen, sillä fonotaksi ja analogia tarjoavat varmasti apua.

säännönmukaisuudet, jotka poikkeavat traditiosta. Juuri tällaisia olen yrittänyt edellä paljastella. Lapsi näyttää käyttävän tulkintavyölinään kielen eri tasoja. Niinpä *isit*, *Petrit* -tyyppiset yksikön akkusatiivit nojaavat selvästi semanttiseen suhteeseen: *t*-päätteistä yksikön akkusatiivia voi käyttää vain ihmisyksilöä tarkoittavista sanoista. Sen sijaan (*vanhe-ne-e* :) *vanhen-na* : *vanhen-na-an* (: *vanhen-nut*) -tyyppiset translatiiviverbien muodot eivät piittaa semantiikasta mitään vaan nojaavat morfofoneemiseen relaatioon *me-ne-e* : *men-nä* : *men-nä-än* : *men-nyyt*.

6.3. Mutta lapsen kielenoppimisessa näkyy olevan uutta luovan ohella toinenkin puoli, tavallaan vastavoima: lapsi kontrolloi — useimmiten kai tiedottomasti — omaa kieltään ympäristön kieltä vasten ja tarkistaa entisiä tulkintojaan. Tämän vuoksi poikkeamat traditiosta jäävät monesti väliaikaisiksi, edellä esimerkiksi *e*-vartaloiden taivuttaminen *i*-vartaloisina, *ā*-, *ã*-vartaloisten supistumaverbien *kampã*^x-tyyppiset infinitiivit ja erittäin todennäköisesti myös *ne*-johtimisten translatiiviverbien *pimennã*^x-asuiset infinitiivit. Kieltä oppivan yksilön kannalta tässä on tietenkin kysymys siitä, että mahdollisimman täydellinen sopeutuminen yhteisön kieleen on hänen etujensa mukaista. Mutta tällä mukautumisella on tärkeä merkitys myös kieliyhteisölle. Ellei lapsen kielenoppimistapahtuma olisi luovuuden ohella myös sopeutumista, eri kielet muuttuisivat luultavasti paljon nopeammin kuin ne todellisuudessa muuttuvat. Tämä on kielenoppimistapahtuman sosiaalinen puoli ja yhteisön kannalta ilmeisen tarkoituksenmukainen.

KIRJALLISUUTTA

- ANDERSEN, HENNING 1973. Abductive and deductive change. — *Language* 49 s. 765—793.
- ANTTILA, RAIMO 1974. Allomorfiien semiotiikkaa. — *Vir.* 1974 s. 331—337.
- CAMPBELL, LYLE 1975. Suomen *e*-vartalot: lisäys vai poisto? — *Vir.* 1975 s. 10—29.
- ELLEGÅRD, ALVAR 1971. *Språk, språkvetsenskap, språkinläring.* Stockholm.
- HAKULINEN, LAURI 1968. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Keuruu.
- ITKONEN, TERHÖ 1966. Nykysuomen tutkimusta ja huoltoa. Turku.
- JAKOBSON, ROMAN [1942] 1969. *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze.* Frankfurt am Main.
- KAUPPINEN, ANNELI 1971. Kolmen vuoden neljän kuukauden ikäisen pojan kieli ja sen kehitys yhden vuoden aikana erityisesti syntaksin kannalta. Käsikirjoite. SS.
- LEOPOLD, WERNER F. [1956] 1969. *Das Sprechenlernen der Kinder.* — *Zur Sprache des Kindes.* Toim. Hermann Helmers. Darmstadt. S. 248—271.
- NYMAN, MARTTI 1974. Synkronisen rekonstruoinnin rajat. — *Vir.* 1974 s. 223—240.
- OKSALA, PÄIVÖ 1941. Kielen »paidologiaa». — *Vir.* 1941 s. 213—219.
- PAUNONEN, HEIKKI 1974. Monikon genetiivin muodostus suomen kielessä I. Helsinki.
- RUOPPILA, ISTO 1973. Kieliopillisten säännönmukaisuuksien omaksuminen ennen kouluikää. — Kielen ja puheen kehitys ja sen viivästyminen. Suomen logopedis-foniatriksen yhdistyksen julkaisuja, 7. Toim. Aatto Sonninen ja Niilo Heinonen. Helsinki. S. 42—65.
- SEPPÄLÄ, ANNA-LIISA 1972. Kaksivuotiaan lapsen äännejärjestelmän kehittymisestä (ikäkausi 2.0—2.8 v.). Käsikirjoite. SS.

Observations on child language

Alpo Räisänen

0. Economy has often been the primary goal of generative descriptions. Less frequently, however, have the results thus obtained been tested to determine their accuracy in reflecting the speaker's intuition or the child's language learning process.

For this reason, study of language learning based, for example, on empirical data gathered through the observation of children learning their native language, is of fundamental significance to linguistics. Finnish is particularly well-suited for the investigation of morphology, due to its complexity in this area. At the present time, however, the language learning process of Finnish children has been scantily studied.

The author has followed the linguistic development of his twin sons for a period of about six years (ages 1.0—7.4), paying particular attention to features differing from those of the language of their environment. The following is a synopsis of some of the more interesting of these (the numeration corresponds to that of the Finnish text).

2.1. The twins distinguished the phonemes /d/ and /r/ relatively late: the first twin at four years of age, the other only at seven. *ð*, *ð*, *ʌ*, and *r* appeared as realizations of both phonemes, but *d* only as that of /d/. The late acquisition of the opposition /d/ : /r/ and the realization of /d/ as *r* has been observed in the speech of other Finnish children as well (in some western Finnish dialects, *r* does, in fact, occur in place of standard *d*, but the children in question are not from such a linguistic background). Thus, the opposition /d/ : /r/ appears difficult for Finnish children. The most important reason for this may well be the tenuous position of /d/ in the phonemic system of Finnish: there are no other voiced stops and /d/ itself occurs only as a result of consonant gradation.

3.1. Until age 2.5, the twins declined *e*-stem nominals as if they were *i*-stems: *lumit*, *käsit*, *lehin* (= standard *lumet*, *kädet*, *lehdet*). At this stage, the base form of the paradigm appears to be the nominative singular. It seems that children first learn to decline those (C)V(V)CV-type nominals which do not display allomorphic variations, such as *talo* : -*n* : -*t*, *tuoli* : -*n* : -*t*, and on this model form *käsi* : -*n* (gen. and acc. sg.) : -*t*. The correct declension of *e*-stems, with its incumbent allomorphic variation, appears too difficult for the child initially. At age 2.3, the twins' language contained, for example, the forms *käsi* and *lumi* as well as the plural marker *t* and the genitive *n*, but still lacked an *e*-stem. We must now ask whether everything learned up to this point loses its significance when the *e*-stem appears and the linguist can begin a generative derivation from a base form of /käte/ or /kät/. The author's opinion is that the form *käsi* already exists in the child's language and no longer needs to be derived from anything.

3.5. In standard Finnish, the pronouns *minä*, *sinä*, *hän*, and *ken* take an irregular accusative ending in -*t*: *minut*, etc. The twins also used the -*t* accusative singular marker with first names and with the words *äiti* ('mother') and *isi* (< *isä* 'father'). The semantic class of words designating individuals thus functions as the basis for the appearance of this form.

4.1. Until the age of six, the twins used a first infinitive of the type *kampaa^x*, *kerää^x* (= *kammata*, *kerätä*) for *aa*- and *ää*-stem contraction verbs. Because the infinitives of other contraction verbs, such as *pudota^x* and *ruvetä^x*, conformed with those of adult language, we appear to be dealing with a formal relationship based on the presence of a long vowel: *hän antaa* : I inf. *antaa^x* and hence *hän kampa^x* : I inf. *kampaa^x*.

4.2. Consonant stem forms of translat-

ive verbs in *-ne-* were still of the type *vanhenna, vanhennaan* (= standard *vanheta, vanhetaan*) when the twins reached the age of 7.4. These forms result, apparently, from the utilization of the paradigmatic schema of the frequently-used verbs *mennä* 'to go' and *panna* 'to put' as a conjugational model: *me-ne-e : men-nä : men-nä-än : men-nyt* and therefore *vanhe-ne-e : vanhen-na : vanhen-na-an : vanhen-nut*. Only the forms *vanhenna* and *vanhennaan* are products of the twins' own morphology, as *vanhennut* also occurs in the language of adults.

6. In closing, the author presents his thoughts on the language learning process. It is his belief that the child's base of departure, at least in learning morphology, consists of surface forms from which he constructs relationships using his own abductive processes (see Andersen 1973 pp. 765—793). Abstract forms

are not necessary: language is formed through various relations and relationships.

The child's language learning process is creative in that he devises rules and relationships by interpreting the available data. Those of his rules which depart from tradition are more easily noticed. Language learning, however, is adaptive as well as creative: the child tests his own language against that of his environment and refines his earlier interpretations. For this reason deviations from tradition are, for the most part, temporary. This is of importance to the linguistic community, for if the learning process were not adaptive as well as creative, languages would probably change much faster than they do. This, the social aspect of the language learning process, is clearly expedient from a societal point of view.

Osoite:

Address:

*Joensuun korkeakoulu
Suomen kielen laitos
PL 111
SF-80101 Joensuu 10*